

POZDRAVNI GOVOR NA SIMPOZIJU LJUDSKA PESEM KOT DRUŽBENI IZZIV

KAJETAN GANTAR

Dovolite, da v imenu Slovenske akademije znanosti in umetnosti pozdravim vse udeležence današnjega mednarodnega znanstvenega simpozija. Še posebej prisrčno pozdravljam predavatelje iz tujine, iz sedmih držav, ki jim želim prijetno bivanje v naši sredi, predvsem pa, da bi s svojimi referati kar najbolj obogatili naše poznavanje ljudskega pesništva.

Simpozij poteka ob stoletnici, odkar je takratna avstrijska vlada oziroma takratno "c.-kr. ministrstvo za uk in bogočastje" zasnovalo velik znanstveni projekt – akcijo z naslovom *Ljudska pesem v Avstriji (Das Volkslied in Österreich)*. Ta široko zasnovana akcija naj bi spodbudila sistematično zbiranje ljudskih pesmi na ozemlju večnacionalne države, ki je slovela kot ena najbogatejših, največjih in najbolj raznolikih zakladnic ljudskega pesništva.

Zanimivo je, da je pobuda za to akcijo najprej prišla iz zasebnih podjetniških krogov, iz delniške družbe *Universal-Edition*. Vendar je ta delniška družba kmalu uvidela, da gre za zahteven podvig, ki presega zmogljivosti privatne pobude in ne bo izvedljiv brez podpore ministrstva. Zato so se pobudniki obrnili na resornega ministra. In takratni avstrijski prosvetni minister Wilhelm von Hartel je pokazal presenetljiv posluh in polno razumevanje za tovrstne teamske raziskave.

Minister Wilhelm von Hartel (1839–1907) je bil velik učenjak, po svoji temeljni izobrazbi klasični filolog. Preden je postal minister, je bil med drugim rektor dunajske univerze in podpredsednik Avstrijske akademije znanosti.¹ Njegovo izhodiščno raziskovalno področje je bila homerska filologija in homersko vprašanje.² V razreševanju homerskega vprašanja pa so že od nekdanj igrare izredno pomembno vlogo vzporedne raziskave ljudskega pesništva. Naj mimogrede omenim, da ni vloga takšnih vzporednih raziskav tudi v sodobnem homeroslovju nič manjša kot pred sto leti, le da so se metode izpopolnile in težišča raziskav premaknila.

Minister von Hartel je takoj prešel v akcijo. Za pobudo je pokazal veliko zanimanje in polno razumevanje. 28. novembra 1904 je sklical posvet v prostorih ministrstva, na katerega je povabil dvanajst najbolj kompetentnih strokovnjakov iz vse države. Med udeleženci posveta sta bila tudi dva Slovenca, in sicer Matej Hubad, ravnatelj Glasbene matice v Ljubljani, in dr. Karel Štrekelj, profesor slavistike na graški univerzi. Imenovan je bil osrednji odbor in vrsta področnih odborov, izdan je bil uradni razglas, izdelana so bila ustrezna navodila in

¹ Prim. geslo *Hartel Wilhelm von*, v: *Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950 II*, Graz-Köln, 1959: 192.

² Njegova prva samostojna publikacija je bila *Untersuchungen über die Entstehung der Odyssee* [v dveh delih, 1864-1865]. Sledile so *Iliasstudien*, ki so izšle kot *Sitzungsberichte* v treh zvezkih [1971-1874].

zagotovljena najnujnejša denarna sredstva za honoriranje zbirateljev.³ Zanimivo je, da je za zbiranje nemških ljudskih pesmi obstajalo osem odborov po posameznih deželah, med drugim npr. poseben odbor za pesmi nemških Kočevarjev, ki ga je vodil Hans Tschinkel.⁴ Slovenci (kot tudi nekateri drugi manjši slovanski narodi) pa smo dosegli, da je bil – ne glede na deželne meje – za ves slovenski narodni prostor imenovan en sam osrednji odbor. Lahko rečemo, da je bilo s tem razglasom slovensko narodno ozemlje prvič v avstrijski zgodovini tudi uradno obravnavano kot ena celota.⁵

Ministrski razglas nas ni presenetil nepripravljenih. Če kje, potem se lahko v tem primeru pohvalimo, da nismo bili zamudniki. Nasprotno, lahko rečemo, da so naši raziskovalci in učenjaki, pa tudi podeželski župniki in organisti, učitelji in drugi ljubiteljski zbiratelji to pobudo v nekem smislu že kar nekoliko prehiteli. V tem času je bila npr. Štrekljeva zbirka *Slovenskih narodnih pesmi* že skoraj dokončana, več kot polovica tudi že objavljena. Štrekljevo zbirko so – kljub raznim pomanjkljivostim – hvalili najbolj kompetentni učenjaki v uglednih znanstvenih revijah in v ocenah med drugim zapisali, da noben slovanski narod doslej še ne premore zbirke na takšnem znanstvenem nivoju.⁶

Ena največjih pomanjkljivosti Štrekljeve zbirke pa je gotovo bila, da je vsebovala samo besedila, ni pa objavljala melodij, ki so nepogrešljiv element ljudske poezije. In ravno to predstavlja najpomembnejšo novost in mejnik v zbirateljstvu: pred sto leti se je začelo sistematično zbiranje ne samo besedil, ampak tudi melodij slovenske ljudske pesmi.

Kot malokje so se ravno v slovenskih deželah naši ljudje s prav neverjetnim entuziazmom lotili zbiranja gradiva. V pičlih osmih letih do izbruha prve svetovne vojne, ki je delo prekinila, ne pa zaustavila, je bilo zbranih skoraj 13.000 zapisov.

Nacionalnemu desetčlanskemu odboru, ki ga je imenoval minister von Hartel, je najprej načeloval graški univerzitetni profesor Karel Štrekelj, čigar zdravje in telesne moči pa so bile takrat že hudo načete. Po Štrekljevi smrti (1912) je vodenje odbora, ki se je po razpadu Avstro-Ogrske povsem osamosvojil, prevzel Matija Murko, profesor slavistike na dunajski in graški univerzi, pozneje v Leipzigu in Pragi, eden prvih dopisnih članov SAZU, učenjak, ki ga ameriška učenjaka Milman Parry in A. B. Lord označujeta kot "resničnega pionirja" (*a true pioneer*) sodobnih raziskav ustnega pesništva (*oral poetry*). Ime Matija Murka

³ Podrobnosti o imenovanju in delovanju teh odborov kot tudi o njihovem nadaljnjem delu natančno opisuje Matija Murko [1929: 5–54]. Del razprave je ponatisnjen tudi v *Izbranih delih* [1962: 221–228].

⁴ Stric Wilhelma Tschinkla, ki se je tudi uveljavil kot zbiratelj ljudskega slovstva nemških Kočevarjev. Prim. njegovo obsežno postumno dvojezično monografijo Wilhelm Tschinkel, *Kočevarska folklor – Gotscheer Volkstum* [2004], ki sta jo oskrbela Alojzij Pavel Florjančič in Marija Stanonik. V njej je tudi več zanimivih biografskih podatkov o obeh zbirateljih.

⁵ Z izjemo Prekmurja, ki je spadalo pod ogrski del monarhije. Zbiralna akcija je namreč zaobjela samo avstrijski del.

⁶ Prim. nekrolog, ki ga je napisal Matija Murko, *Karel Štrekelj* [1912: 529–542]. (Izšel je tudi kot poseben ponatis in v češkem prevodu.) Citirano po objavi v Murkovem *Izbranem delu* [1962: 168]: "... slovanski narodi imajo mnogo in velikih zbirk narodnih pesmi, vendar nobene takšne, kakršna je Štrekljeva, ki prinaša vse dosedaj tiskano in zapisano gradivo, urejeno po znanstvenih načelih."

srečujemo ne samo v slavističnih razpravah, ampak tudi na prvih straneh homeroslovja in grških literarnih zgodovin.⁷

Ne bom vam podrobneje opisoval nadaljnjega poteka zbiranja in usode zbranega gradiva, kako se je kljub nepredvidenim zapletom, kljub vsem denarnim in drugim težavam delo nepretrgoma nadaljevalo v raznih oblikah, dokler ni našlo ustreznega inštitutskega zaledja z ustanovitvijo predhodnika današnjega Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU.

Opravičujem se, najbrž sem vam kot laik govoril o stvareh, ki so vam dobro znane, veliko bolje kot meni. Toda osebno sem prepričan, da ljudska pesem ni samo stvar profesionalnih raziskovalcev, ampak da je njen aktualni pomen v tem, da ostaja čim bolj živa in da ohranja svojo vlogo tudi v sodobnih okoliščinah in v spremenjenem okolju. Spominjam se, kako me je prizadelo, ko sem nekoč ravno pri Matiju Murku, ki ga sicer visoko cenim, bral, “da naša narodna pesem v dosednji obliki izumira in mora (sic!) izumreti. Narod, ki skoro ne pozna več analfabetov, ... ne potrebuje in ne more dalje živeti od narodnega pesništva, ki se prenaša iz ust do ust.”⁸ Po drugi strani pa ne morem pozabiti, kako sem ob srečanju in pogovoru z našimi rojaki iz Argentine slišal, koliko jim je slovenska narodna pesem pomenila v tujem okolju, kako je k ohranitvi nacionalne identitete in narodne zavesti, k tako imenovanemu “argentinskemu kulturnemu čudežu slovenstva”, prispevala ravno toliko ali morda še več kot tiskana beseda. Tako je npr. v spomin na Marka Bajuka (1882–1961), enega naših prvih zbirateljev ljudskih pesmi in napevov,⁹ v daljni Argentini izšla knjiga ljudskih pesmi s pomenljivim, skoraj izzivalnim naslovom *Še bomo peli*.¹⁰

To so stvari, ki nam vsem dajo misliti, to so vprašanja, ki si jih – že po naslovu simpozija sodeč (*Ljudska pesem kot družbeni izziv*) – gotovo zastavljate tudi vi in na katera boste skušali najti ustrezne odgovore na današnjem simpoziju, ki mu želim kar največ uspeha.

LITERATURA

Bajuk, Marko

1904 *Slovenske narodne pesmi*. Ljubljana: Glasbena matica.

1928 *Mera v slovenski narodni pesmi*. Ljubljana: Pevska zveza

1988 *Še bomo peli*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija.

⁷ Prim. Albin Lesky, *Geschichte der griechischen Literatur* [1963: 32]: “... Richtungweisend waren die Arbeiten des Slavisten Mathias Murko, der bereits vor vierzig Jahren an lebendiger südslavischer Epik Wesenszüge aufwies, denen für das Verständnis der frühgriechischer Heldendichtung entscheidende Bedeutung zukommt ... “ Leskyjeva zgodovina grške književnosti velja še danes za standardni priročnik, saj je prevedena najmanj v deset jezikov. O odmevnosti Murkovih raziskav za sodobno homeroslovje priča npr. tudi dejstvo, da je Joachim Latacz njegovo študijo *Neues über südslavische Volksepik* [1919] uvrstil v zbirko 23 najpomembnejših novejših razprav o Homerju [prim. Latacz: 1979].

⁸ *Etнолог* 3 [1929: 48].

⁹ Marko Bajuk je že leta 1904, torej že eno leto pred uradnim začetkom velike uradno organizirane zbirateljske akcije, začel izdajati serijo *Slovenske narodne pesmi* (v več zvezkih, besedila z melodijami). Pozneje je objavil tudi razpravo *Mera v slovenski narodni pesmi* [1928] v samostojni knjižni izdaji.

¹⁰ Marko Bajuk, *Še bomo peli* [1988].

Hartel, Wilhelm von

1864/65 *Untersuchungen über die Entstehung der Odyssee.*

1871–74 *Iliasstudien (Sitzungsberichte)*. Bd. 68, 76, 78. Dunaj: Avstrijska akademija znanosti.

Latacz, Joachim

1979 *Homer - Tradition und Neuerung*. Darmstadt.

Lesky, Albin

1963 *Geschichte der griechischen Literatur*. Bern-München: Francke.

Murko, Matija

1912 Karel Štrelj, *Veda*: 529–542.

1919 *Neues über südslavische Volksepik*.

1929 Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami. *Etnolog* 3: 5–54.

1962 *Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska matica.

Tschinkel, Wilhelm

2004 *Kočevarska folklor – Gotscheer Volkstum*. (ur. A. P. Florjančič in M. Stanonik). Ljubljana ZRC SAZU.